

УДК 336.711.65

Швець Н.Р.

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМ УПРАВЛІННЯ БАНКІВСЬКИМИ РИЗИКАМИ У СВІТЛІ ПОСИЛЕННЯ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ТА КРИЗОВИХ ЯВИЩ У СВІТІ

У статті розглянуто існуючі системи управління різними видами ризиків в банківських установах та визначено основні напрями їх вдосконалення в контексті посилення глобалізаційних та кризових явищ у світі.

Ключові слова: *система управління ризиком, банківський нагляд, кредитний ризик, ринковий ризик, ризик втрати ліквідності, операційний ризик.*

Постановка проблеми. Важливість створення в банку якісно структурованої та незалежної системи управління ризиками у світлі ускладнення банківських продуктів, а також сучасних кризових явищ у фінансовій сфері не потребує особливого обґрунтування. Відсутність ефективної системи управління ризиками може в кінцевому результаті привести банк до виникнення значних проблем. Окремий недооцінений банківський ризик перетворюється в ризик структурний та завдає збитки цілому банку. Однак, необхідно зрозуміти, що повністю уникнути ризиків у банківській діяльності неможливо, а тому мета процесу управління ризиками в банку полягає не в повному їх уникненні, а в обмеженні та мінімізації їх впливу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Тема побудови ефективних систем управління банківськими ризиками на сьогодні являється достатньо актуальною, а тому є предметом наукових досліджень досить великої кількості науковців та практиків. Зокрема, найфундаментальнішими серед них, на наш погляд, являються праці таких учених, як Потоцької Е., Тичини В., Задніпровської В. та ін. Однак, в їх працях недостатньо висвітленими залишаються питання подальшого вдосконалення існуючих підходів щодо формування систем управління ризиками у сфері діяльності вітчизняних банків, зокрема, з метою їх адаптації до вимог Базельського комітету з питань банківського нагляду, а також в контексті уникнення або ж усунення наслідків сучасної глобальної світової фінансової кризи.

Мета статті. Тому мета статті полягає у визначенні напрямів вдосконалення систем управління ризиками в українських банках відповідно до сучасних вимог світового фінансового середовища.

Виклад основного матеріалу. На рівні банківської системи основними механізмами регулювання банківських ризиків є: мінімальний розмір капіталу для новостворюваних банків; вимоги до його складу й нормативи достатності капіталу; нормативи кредитних та інвестиційних ризиків; нормативи ліквідності; стандарти організації та діяльності служб внутрішнього контролю і управління ризиками; вимоги до розкриття інформації про фінансовий стан і загальний ризик банку; нормативні вимоги до методик кількісної оцінки ризику. На рівні банків на додаток до зовнішнього використовуються внутрішні

механізми управління ризиками, які включають внутрішні моделі оцінки та методи управління ризиками (лімітування, хеджування, внутрішній контроль та ін.)

Згідно з нормативними документами Національного банку України управління ризиками – це процес, за допомогою якого банк виявляє (ідентифікує) ризики, проводить оцінку їх величини, здійснює їх моніторинг і контролює свої ризикові позиції, а також враховує взаємозв'язки між різними категоріями (видами) ризиків [1]. Комплекс дій з ризик-менеджменту має на меті забезпечити досягнення таких цілей: ризики мають бути зрозумілими та усвідомлюватися банком і його керівництвом; ризики мають бути в межах рівнів толерантності, установлених спостережною радою; рішення з прийняття ризику мають відповідати стратегічним завданням діяльності банку; рішення з прийняття ризику мають бути конкретними і чіткими; очікувана дохідність має компенсувати прийнятий ризик; розподіл капіталу має відповідати розмірам ризиків, на які наражається банк; стимули для досягнення високих результатів діяльності мають узгоджуватися з рівнем толерантності до ризику. Мета управління ризиками – сприяти підвищенню вартості власного капіталу банку, одночасно забезпечуючи досягнення цілей зацікавлених сторін.

Здійснення нагляду за системами управління ризиками в банках України регламентуються Методичними вказівками з інспектування банків «Система оцінки ризиків», затвердженими постановою Правління НБУ, та Методичними рекомендаціями щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України, схваленими також постановою Правління НБУ. Зокрема, згідно з Методичними вказівками, під час оцінки системи управління ризиками наглядовці беруть до уваги положення, процеси, персонал і системи контролю. Значні недоліки в одному або декількох із цих компонентів розглядаються як недоліки в управлінні ризиками. Усі ці системи є важливими, але розвиненість і складність кожної з них є різною залежно від складності операцій банку. Менші за розміром банки, які не здійснюють складних операцій, як правило, мають менш формалізовані положення, процеси і системи контролю, ніж більші банки. Проте це не означає, що системи управління ризиками є менш важливими для банків з нескладними операціями. Це просто означає, що формалізація процесу є менш вираженою.

Ефективне управління ризиками передбачає наявність послідовних положень, процесів, кваліфікованого персоналу і систем контролю [2].

Зрозуміло, що ефективне функціонування систем управління ризиками в банку неможливе без фахового банківського корпоративного управління. Корпоративне управління сприяє створенню ефективних, надійних та стабільних банківських установ. Воно представляє собою систему обмеження повноважень та розподілу відповідальності, яка визначає взаємини та ролі ради директорів, керівництва, акціонерів банку, органів нагляду та зовнішніх аудиторів.

Останнім часом спостерігається зростання ролі корпоративного управління, яке перебуває в центрі пильної уваги Організації економічної

співпраці та розвитку, Банку міжнародних розрахунків, Комісії з цінних паперів та бірж.

Найбільш низький рівень корпоративного управління переважає в країнах з економікою, що розвивається, тому важливо, щоб органи банківського нагляду в таких державах гнучко використовували процедури контролю, адаптовані до того середовища, у якому їм доводиться працювати.

Зокрема, Національним банком України в напрямку вдосконалення існуючої практики здійснення корпоративного управління в банківських установах України схвалені Методичні рекомендації щодо вдосконалення корпоративного управління в банках України. В цих рекомендаціях Нацбанк пропонує розподілити повноваження та відповідальність між спостережною радою і правлінням банку, залучати до участі в спостережній раді незалежних членів, розкривати реальних власників, структуру операцій з пов'язаними особами та їх список, приділяти увагу та вирішувати конфлікти інтересів менеджменту банку та представників його власників, передбачає критерії складання Публічного річного звіту банку [3].

Методичні рекомендації розроблено відповідно до оновлених вимог документа Базельського комітету з питань банківського нагляду «Удосконалення корпоративного управління в банківських установах» (лютий 2006 року) і пропонується для застосування банками, які прагнуть досягти кращих сучасних стандартів корпоративного управління, вищого рівня ринкової дисципліни, конкурентоспроможності та прозорості своєї діяльності до прийняття відповідного законопроекту [4].

Про актуальність побудови ефективних систем ризик-менеджменту українських банків свідчить проведене Агентством фінансових ініціатив дослідження на тему: «Аналіз систем ризик-менеджменту в банках України» [5]. За результатами цього дослідження можна констатувати, що переважна кількість банків сприймає систему ризик-менеджменту як взаємопов'язану систему трьох структурних елементів:

- 1) визначена система регламентів, процедур, встановлення лімітів, включена в загальну систему менеджменту банку;
- 2) сукупність економіко-математичних моделей, які дають можливість в числовій формі оцінювати ризики банку;
- 3) програмне забезпечення, яке на основі економіко-математичних моделей дозволяє оптимізувати ризики банку.

Вищенаведену точку зору поділяють 92 % банків, і тільки 8 % вважають, що система ризик-менеджменту банку має бути виключно системою регламентів, процедур та встановлення лімітів. 74 % опитаних банків мають незалежний відділ (управління) ризику, 26 % – не мають. Всі найкрупніші банки мають відділ (управління) ризику, а всі невеликі банки, що потрапили у вибірку, не мають відповідного відділу.

Одним з актуальних питань сучасного банківського ризик-менеджменту в світі є питання про наявність та тип системи інтегральної оцінки ризику. Дослідження в українських банках вказує на суттєве відставання в організації систем ризик-менеджменту. Так, переважна більшість банків (80%)

використовує системи ризик-менеджменту, при яких ризики оцінюються окремо за кожною категорією. Експерти з цих банків вказують на відсутність потреби в інтегральній оцінці ризиків банку. В кращому випадку вони планують впровадження інтегральної системи оцінки ризиків у майбутньому. Причиною даної ситуації є неповне розуміння функцій відділів ризик-менеджменту, частково обумовлене невисоким рівнем розвиненості фінансової системи в цілому.

Механізм прийняття рішень ризик-менеджментом банку повинен не тільки ідентифікувати ризик, але й дозволити оцінити, які ризики та якою мірою може прийняти на себе банк, а також, чи виправдає очікувана дохідність банку відповідний ризик. При цьому треба пам'ятати, що виправданий ризик банку – необхідна складова стратегії і тактики ефективного банківського менеджменту.

Таким чином, процес управління ризиками складається з наступних етапів: визначення ризиків та причин їх виникнення; оцінки величини ризику; мінімізації або обмеження ризиків шляхом застосування відповідних методів управління; здійснення постійного контролю за рівнем ризиків з використанням механізму зворотного зв'язку. Хочемо детальніше зупинитися на методах мінімізації та обмеження банківських ризиків шляхом застосування відповідних методів управління.

Здійснюючи процес управління ризиками в банку, необхідно враховувати, що всі види ризиків взаємопов'язані, а рівень ризику постійно змінюється під впливом динамічного середовища. У міру розвитку українського ринку банківських послуг і появи більшої кількості складних банківських продуктів зростатиме ризик банківської системи в цілому. Цей процес обов'язково повинен супроводжуватися посиленням вимог Національного банку України до достатності капіталу вітчизняних банківських установ та їх ліквідності для забезпечення покриття банківських ризиків. Крім того посилення вимог буде також спрямоване на одержання достатньої та якісної інформації про діяльність банку. Впровадження вірно структурованої централізованої системи управління ризиками дозволить банку бути надійнішим партнером для всіх учасників як вітчизняного, так і зарубіжного ринку банківських послуг, оскільки система управління банківськими ризиками в розвинутих країнах останнім часом набуває характеристик гарантування.

Щоб досягти успіху в обмеженні ризиків банки повинні створювати та розвивати консолідовані системи управління ризиками. Саме за допомогою таких систем керівництво банку одержує можливість виявляти, оцінювати, мінімізувати та контролювати той чи інший ризик.

Загалом сучасна система управління банківськими ризиками складається з наступних елементів і підсистем: управління активами та пасивами; реалізація кредитної політики; встановлення внутрішньобанківських нормативів і лімітів; ціноутворення банківських продуктів і послуг; управлінський облік і фінансовий аналіз; система вимог до звітності та документообороту; діяльність інформаційно-аналітичної служби; система розподілу повноважень у процесі

прийняття рішень; внутрішньобанківський моніторинг; внутрішній та зовнішній аудит, а також діяльність служби безпеки.

При цьому система управління ризиками в банку ґрунтується на комплексному використанні чотирьох підходів [6]:

- прийняття частини ризику (адекватного капіталу банку);
- запобігання ризику (з огляду на спеціалізацію за функціональними ознаками);
- делегування ризику (через хеджування (страхування), делегування повноважень);
- управління (розробка технологічної процедури управління ризиками з подальшим жорстким дотриманням її принципів).

Найбільшу увагу наглядовий орган приділяє кредитному ризику, тому що саме з ним пов'язана більшість банкрутств банків. Управління кредитним ризиком у банку повинне здійснюватися з допомогою спеціальних заходів, які включають:

- застосування системи рейтингів ризиків;
- встановлення розміру резерву залежно від ризику;
- моніторинг кредитного портфеля;
- контроль концентрацій за позичальниками, географічним розташуванням, секторами економіки і типами кредитування.

По-перше, системи рейтингів, як правило, розробляються відповідно до правил рейтингових агентств і в них використовується численні показники. Банки зобов'язані класифікувати кредити за категоріями ризику і відповідно до цього формувати резерви за цими кредитними операціями. Базельські Основні принципи пропонують, щоб резерви під можливі втрати формувались за всіма категоріями кредитів, але в ході інспекційної перевірки особлива увага повинна приділятися проблемним кредитам.

По-друге, встановлення розміру резерву залежить від ризику, тобто величина резерву повинна покрити можливі збитки та принести певний прибуток банківській установі, щоб зберегти та розвивати діяльність далі.

Згідно з методикою формування резервів за кредитними операціями банків України резерви формуються залежно від категорії ризику кредитної операції, яка в свою чергу визначається опираючись на категорію надійності позичальника й обслуговування ним боргу, та суми прийнятного забезпечення даної кредитної операції. В рамках вдосконалення існуючого порядку формування резервів під кредитні операції Національним банком України введено поняття «однорідних споживчих кредитів» та визначені жорсткі вимоги резервування до цих кредитів, а також посилені вимоги резервування до кредитів, наданих в іноземній валюті, особливо позичальникам, які не мають джерел надходження валютної виручки [7–9].

По-третє, значна частина управління кредитним ризиком складається з моніторингу кредитного портфеля. Для цього в якості бази використовуються рейтинги кредитів. Зниження середньозваженого рейтингу кредитного портфеля банку можливо за двома причинами: погіршення якості існуючого портфеля або надання нових кредитів з нижчим рейтингом, ніж був у

попередньому портфелі. Тому наглядовий орган контролює регулярність внесених банком змін у кредитний рейтинг свого портфеля, а у випадку зміни якості кредиту – своєчасність його переходу з однієї категорії в іншу.

По-четверте, серед банків, яким загрожує банкрутство, інспекторів насамперед цікавлять концентрації за позичальниками, секторами економіки і типами кредитування. Банки, що мають такі концентрації, чутливіші до проблем, ніж банки, у яких кредитний портфель диверсифікований.

Серед потенційних недоліків систем управління кредитним ризиком можна назвати відсутність у кредитній політиці банку положень за конкретними типам контрагентів; графіки кредитного аналізу банківської установи не завжди повністю враховують ризики за контрагентами, а також відсутність належної уваги до потенційних ризиків кредитного портфеля банку.

У результаті небажаних змін у ринкових ставках і котируваннях (таких як процентні ставки, обмінні курси та курси акцій) банківська установа наражається на ринковий ризик. Системи управління ринковим ризиком банків в першу чергу включають механізми вимірювання його величини. Основним показником величини ринкового ризику є ризик за відкритими позиціями. Факторний аналіз включає більше складні методи розрахунку: метод дюарації, VaR (вартість під ризиком), аналіз змін базисних пунктів, моделювання (розрахунок вартості портфеля у випадку зміни ставок хоча б в одній країні), стрес-тестування та ГЕП-аналіз.

Для невеликих банків найбільш важливим елементом у системі управління ринковим ризиком є ліміти. У такому банку повинні бути встановлені наступні ліміти:

- за нетто- і бруто-позиціям (для банків, що здійснюють торговельні операції, також повинні бути встановлені внутрішньоденні ліміти);
- вартості під ризиком (інакше кажучи, який стандарт VaR банк застосовує до оцінки свого портфеля);
- на розрив за строками (визначає максимальний розрив строків між активами й пасивами за кожним типом активів і пасивів у залежності від їхнього строку погашення);
- за волатильними або неліквідними ринками.

Ризик втрати ліквідності банком виникає, якщо банківська установа виявиться нездатною виконати свої зобов'язання в строк. Система управління ризиком втрати ліквідності банком в першу чергу повинна аналізувати його здатність задовольняти виникаючі потреби у фінансуванні та інвестиційних ресурсах і визначати, наскільки ліквідними є активи, які перебувають у портфелях банку. Система також повинна включати розрахунок ризиків, пов'язаних із продажем банком певного активу.

Ліквідність має велике значення для всіх банків, тому наглядові органи вимагають від банків розробки адекватної стратегії управління ризиком втрати ліквідності, що включає виявлення, вимір, управління й обмеження рівня ризиків. Ця стратегія повинна містити механізми поточного виміру й моніторингу чистих потреб у фінансових ресурсах (наприклад, із установленням лімітів на позиції ліквідності), а також повсякденного

управління. Стратегія повинна відповідати характеру й складності діяльності банку й повинна передбачати відповідний нагляд з боку ради директорів, розподіл обов'язків з її реалізації. У банках, що активно працюють на міжнародних ринках, така стратегія може, наприклад, включати централізований контроль і управління ліквідністю в розрізі цілої країни і за окремими валютами, що базуються на вчасно одержуваній інформації, що обробляється інформаційними системами. Вона може також включати стрес-тестування змін ліквідності з розробкою різних сценаріїв та періодичним аналізом реалізації сценаріїв, прийнятних для кожного з них. Необхідно скласти резервні плани на випадок кризи ліквідності, які повинні включати оцінку й стратегію доступу до нових потенційних джерел ресурсів. Наглядові органи вимагають від банків розробки й використання такої стратегії, що встановлювала б мінімальний рівень ліквідності й дозволяла би банку підтримувати його навіть в екстремальних обставинах.

Потрясіння світового фінансового ринку, що розпочалося в середині 2007 року, виявило вирішальну важливість ліквідності ринку для банківського сектору. Нестача ліквідних коштів у конкретних структурованих продуктах та міжбанківських ринках, а також підвищена ймовірність позабалансових зобов'язань призвела до серйозних проблем з ліквідними коштами для певних банків та втручання центрального банку у деяких випадках. Ці події підкреслили важливість зв'язків між фінансуванням та ризиком ліквідності ринку, взаємозв'язку між ризиком фінансування ліквідності і кредитним ризиком, а також факт того, що ліквідність є ключовою детермінантою надійності банківського сектору.

Оскільки банківський сектор України знаходиться на стадії адаптації до вимог Базельського комітету з питань банківського нагляду, то і в області управління ризиком ліквідності Національний банк України керується документами Базельського комітету з цього напрямку. Основними з них являються публікація комітету від 2003 року «Надійна практика управління ризиком ліквідності у банківських організаціях» та публікація комітету від 2008 року «Ризик ліквідності: управління та завдання нагляду». Зокрема в першому документі вказується, що ліквідністю банків являється здатність банківських установ фінансувати зростання активів та виконувати зобов'язання, коли надходить строк їх погашення [10]. Управління ж ризиком ліквідності, як стверджується в наступному документі, покликане забезпечити здатність банку продовжувати це робити. Це включає виконання невизначених грошових зобов'язань, які залежать від зовнішніх подій та від поведінки інших суб'єктів. Фундаментальна роль банків щодо забезпечення трансформації погашення короткострокових депозитів у довгострокові кредити робить їх вразливими до ризику ліквідності, того ризику, що вимагає на випадок дострокового погашення – здатності залучати нові зобов'язання або ліквідні активи [11].

Національний банк України постійно здійснює нагляд за ризиком ліквідності вітчизняних банківських установ, керуючись Інструкцією про порядок регулювання діяльності банків України, затвердженою постановою Правління НБУ та Положенням про регулювання Національним банком

України ліквідності банків України, також затверджене постановою Правління НБУ. Згідно останнього Положення Нацбанк здійснює регулювання ліквідності банків України шляхом проведення операцій з рефінансування банків, операцій репо, операцій своп, операцій з власними борговими зобов'язаннями та операцій на відкритому ринку [12].

На рівні регулювання банківської діяльності Національним банком України приймаються міри з вдосконалення існуючої системи управління ризиком ліквідності банків. Так, нова редакція інструкції НБУ про порядок регулювання діяльності банків в Україні (постанова Правління НБУ № 458 від 17 грудня 2007 року) передбачає, що довгострокові активні операції, здійснені з перевищенням термінів розміщення над термінами залучення коштів, при розрахунку адекватності регулятивного капіталу українських банків будуть додатково зважуватися на коефіцієнт ризику 50 %.

Деякі банкіри вважають, що посилення Національним банком України вимог до банків щодо покриття ризику ліквідності, передбачене постановою № 458, може привести до уповільнення темпів іпотечного кредитування. На їх думку, вплив постанови Нацбанку відчують усі банки, що активно кредитували іпотеку на термін понад три роки. У короткостроковій перспективі це приведе до того, що частина банків буде змушена скоротити темпи іпотечного кредитування, або зупинити його взагалі до приведення адекватності капіталу у відповідність із нормативними вимогами. Внаслідок скорочення кредитної пропозиції на ринку ставки за кредитами, особливо за доларовою іпотекою, помітно підростуть [13].

Разом з тим банкіри вважають, що заходи НБУ з посилення нормативних вимог до адекватності капіталу є своєчасними. Через те, що основна частина іпотечного та автокредитування в Україні здійснюється в американській валюті, а здатність українських банків залучати доларові депозити на внутрішньому ринку постійно знижується через знецінювання долара, тоді як можливість для прямих запозичень на зовнішніх ринках украї проблематична через недовіру між фінансистами, викликану невизначеністю долі іпотечної кризи в США, створюється валютний ризик, що і був врахований даною постановою НБУ. Крім того, Нацбанк ухвалив, що при розрахунку показника адекватності регулятивного капіталу до сумарних активів і певних позабалансових інструментів, зважених за ступенем кредитного ризику, додається сукупна сума відкритої валютної позиції банку за всіма іноземними валютами і банківськими металами.

Отже, в результаті проведеного дослідження хочеться виділити наступне. У світлі міжнародних фінансових подій система управління ризиком ліквідності банківських установ України займає одне з вирішальних місць. При цьому в здійсненні регулятивних функцій щодо ліквідності банків Національний банк України керується як вимогами Базельського комітету з питань банківського нагляду, як основного міжнародного регулюючого органу в банківській сфері, так і власними обмежувальними критеріями (нормативами ліквідності).

Аналіз процесу управління ризиком ліквідності банківських установ в теорії і на практиці, проведений в даній статті, дозволяє стверджувати, що банківські установи України загалом дотримуються необхідної схеми управління ризиком ліквідності, яка включає ідентифікацію ризику, кількісну та якісну оцінку, планування та лімітування ризику, однак внутрішні ліміти ризику ліквідності встановлюються раз на рік, що в сучасних умовах постійних змін у фінансовому середовищі, на нашу думку, небезпечно. Ліміти ризику хоча б перспективної ліквідності повинні переглядатися щонайменше 2 рази на рік.

Враховуючи вимоги часу та міжнародної банківської спільноти Національний банк України посилює вимоги до банківських установ щодо дотримання ними відповідного рівня ліквідності, хоча з іншого боку це негативно впливає на стан довгострокового кредитування в країні. Завдання банківської системи України на даному етапі полягає у залученні «довгих» вільних грошових ресурсів. Для цього необхідно, в першу чергу, забезпечити стабільність інфляційних процесів в нашій країні (що, зрозуміло, силами лише банківської системи неможливо зробити), а також зацікавити потенційних вкладників у довгостроковому вкладанні коштів шляхом надання додаткових гарантій та певних пільг. Крім того вирішальне значення у забезпеченні перспективної ліквідності банківських установ України належить Нацбанку, який залучаючи «довгі» гроші на зовнішніх ринках під державні гарантії спроможний забезпечувати банківську систему ліквідними коштами на певні складні фінансові періоди.

Ускладнення банківських продуктів та процесів призводить до підвищення операційного ризику (Національний банк України визначає цей вид ризику як операційно-технологічний ризик). Система управління операційним ризиком банку повинна включати розробку методології управління операційним ризиком, проведення банком самооцінки, визначення індикаторів найважливіших ризиків в межах операційного ризику, а також включає базу даних за випадками збитків банку, пов'язаних з операційною діяльністю. У системі управління операційним ризиком обов'язковим є проведення самооцінки, визначення індикаторів найважливіших ризиків, наявність бази даних за випадками збитків.

Процес проведення самооцінки повинен здійснюватися в рамках всієї банківської установи із застосуванням послідовної структури, принципів і стандартів. На керівників підрозділів банку покладений обов'язок встановлення індикаторів найважливіших ризиків, пов'язаних з їх роботою. Такими індикаторами можуть бути прострочена заборгованість, збільшення відкритих позицій, істотне збільшення обсягів операцій. Показниками ризику в цьому випадку виступають наступні фактори: обсяг і оборот, рейтинги, які присвоюються внутрішнім аудитом, складність операцій, волатильність доходу.

Серед факторів зниження збитків від операційних ризиків найважливішими є розподіл обов'язків, розмежування повноважень, зустрічні перевірки. Ці заходи сприяють попередженню операційного ризику. У той же час, Базельський комітет з питань банківського нагляду рекомендує банкам

проводити більш ґрунтовні розрахунки з визначення операційного ризику та розміру необхідного банківського капіталу для його покриття, які були ретельно досліджені нами у попередніх наукових працях.

Нагляд відіграє дуже важливу роль у процесі управління операційними ризиками. Наглядовий орган повинен вимагати від банків розробки такого механізму управління операційними ризиками, який відповідав би розміру банку, рівню та видам ризиків і складності банківських послуг. Наглядові органи повинні проводити регулярну та незалежну оцінку затверджених банком правил, норм і процедур, що стосуються операційного ризику.

Багато банківських ризиків взаємопов'язані, і негаразди банку, спричинені операційним ризиком, можуть викликати проблеми у сфері правового ризику та ризику репутації банку. Правовий ризик – це потенційна ймовірність, що угоди, які не мають юридичної чинності, судові позови та несприятливі рішення суду, здійснять негативний вплив на банківську установу. Для запобігання правовому ризику необхідно перевіряти законність продуктів, що пропонуються банком у кожній конкретній країні.

Ризик репутації банку – це ризик погіршення репутації банківської установи, який виникає внаслідок появи публікацій негативного характеру (незалежно від того, відповідають вони істині чи ні). Ризик репутації викликає зменшення числа клієнтів банку, високі судові витрати та зниження доходу банку.

Правовий ризик та ризик репутації важко виразити кількісно, але завжди існує ймовірність виникнення значних збитків. Для зниження цих видів ризику банківські установи зосереджують увагу на механізмах контролю, стратегіях і процедурах.

Висновки. Отже, завершуючи наше наукове дослідження, присвячене питанням вдосконалення систем управління банківськими ризиками, хотілось би узагальнити її результати.

В першу чергу необхідно наголосити на важливості жорсткого нагляду за системами управління ризиками в банках. Задекларований Базельським комітетом з питань банківського нагляду перехід на ризик-орієнтований нагляд, продиктований вимогами часу, виводить на перше місце значимість грамотно побудованих таких систем, які дозволили би вірно ідентифікувати та оцінювати величину ризиків, чітко визначати положення, правила та процедури банку, направлені на оптимізацію втрат, пов'язаних з тими чи іншими банківськими ризиками. При цьому банківський нагляд більшою мірою повинен бути спрямований на ті банки, які не мають взагалі або в яких неефективно працюють системи управління банківськими ризиками, таким чином оптимізуючи зусилля та напрямки регулювання й нагляду за банківськими установами в Україні.

З метою забезпечення сприятливого зовнішнього середовища для внутрішніх систем управління ризиками банків безперечно необхідне ефективне корпоративне управління. В напрямку вдосконалення діючої практики банківського корпоративного управління в Україні, ставлячи за мету просування в європейському напрямку до розумного контролю та управління,

переконані, що необхідне забезпечення надійних інституційних основ діяльності банків, швидкого виконання вимог закону та посилення надійності інституційних інвесторів. Виконання цих умов дозволить вивести корпоративне управління в банках України на якісно вищий рівень, тим самим забезпечуючи сприятливе середовище для вдосконаленого розвитку систем управління банківськими ризиками.

Однією з найважливіших проблем нагляду за системами управління ризиками в банках України є практична відсутність інтегральної оцінки та узагальненого управління загальним ризиком банку, про що свідчать результати дослідження Агентства фінансових ініціатив. В цьому напрямку найважливішим елементом регулювання та нагляду повинно стати, на наш погляд, посилення вимог зі сторони Національного банку України до достатності капіталу банківських установ з метою забезпечення покриття втрат від понесених ними ризиків.

В системі управління ринковим ризиком банків України необхідно визнати, що найбільш дієвим підходом в такому управлінні є встановлення лімітів, які будуть обмежувати відкриті позиції банків за активами, що мають найвищий ринковий ризик.

Аналіз процесу управління ризиком ліквідності банківських установ в теорії і на практиці, проведений в даній статті, дозволяє стверджувати, що банківські установи України загалом дотримуються необхідної схеми управління ризиком ліквідності, яка включає ідентифікацію ризику, кількісну та якісну оцінки, планування та лімітування ризику, однак внутрішні ліміти ризику ліквідності встановлюються раз на рік, що в сучасних умовах постійних змін у фінансовому середовищі, на нашу думку, небезпечно. Ліміти ризику хоча б перспективної ліквідності повинні переглядатися щонайменше 2 рази на рік.

У напрямку вдосконалення нагляду за вітчизняними системами управління операційно-технологічним ризиком банків України ми пропонуємо запроваджувати в банках самоаналіз за спеціально розробленими анкетами, що дозволить комплексно оцінити ефективність існуючої в банку системи управління та виявити суттєві недоліки в ній з тим, щоб виробити дієві пропозиції нагляду в напрямку поліпшення існуючої в банку системи управління операційно-технологічним ризиком.

Список використаних джерел

1. Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України, затверджені постановою Правління Національного банку України 02.08.2004 р. № 361 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/Bank_supervision/Risks/361.pdf
2. Методичні вказівки з інспектування банків «Система оцінки ризиків», затверджені постановою Правління Національного банку України від 15.03.2004 р. № 104 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/Bank_supervision/Risks/104.pdf

3. Методичні рекомендації щодо вдосконалення корпоративного управління в банках України, схвалені постановою Правління НБУ від 28.03.2007 р. № 98 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/Bank_supervision/korp_uprav/METOD40.pdf
4. Річний звіт банківського нагляду в Україні за 2007 рік / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/Publication/Of_vydan/ – С. 32–33.
5. Дослідження Агентства фінансових ініціатив «Аналіз систем ризик-менеджменту в банках України» / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.afi.com.ua>
6. Потоцкая Е.Г. Организация системы управления рисками в банке / Е.Г. Потоцкая // Бухгалтерия и банки. – № 3. – 2001. – С.165–179.
7. Зміни до Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків, затв. Постановою НБУ від 19.03.2007 р. № 83 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gdo.kiev.ua/files/>
8. Зміни до Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків, затв. Постановою НБУ від 06.07.2007 р. № 248 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/>
9. Зміни до Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків, затв. Постановою НБУ від 01.12.2008 р. № 406 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>
10. Документ Базельського комітету з питань банківського нагляду «Надійна практика управління та нагляду за операційним ризиком». – Матеріали Базельського комітету з банківського нагляду, лютий 2003 р. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bis.org/bcbs/index.htm>
11. Документ Базельського комітету з питань банківського нагляду «Ризик ліквідності: управління та завдання нагляду» (Liquidity Risk: Management and Supervisory Challenges), BCBS, February 2008 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bis.org/publ>
12. Положення про регулювання Національним банком України ліквідності банків України, затверджене постановою Правління НБУ від 26 вересня 2006 року № 378 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.nau.ua/doc/>
13. Електронний ресурс фінансових новин / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://news.finance.ua/ua>

Подано до редакції 06 березня 2012 року

Швець Н.Р.

Усовершенствование систем управления банковскими рисками в свете усиления глобализационных и кризисных явлений в мире

В статье рассматриваются существующие схемы управления разными видами рисков в банковских учреждениях и определяются основные направления их совершенствования в контексте усиления глобализационных и кризисных явлений в мире.

Ключевые слова: *система управления риском, банковский надзор, кредитный риск, рыночный риск, риск потери ликвидности, операционный риск.*

Shvez N.R.

An improvement of control system and the crisis phenomena in the light strengthening of globalization by bank risks is in the world

In the article the existent charts of management of risks different kinds are examined in bank institutions and basic directions of their perfection are determined in the context of strengthening of globalization and crisis phenomena in the world.

Keywords: *control system by a risk, bank supervision, credit risk, market risk, risk of liquidity's loss, operating risk.*

Швець Наталія Романівна – доктор економічних наук, доцент, в.о. професора кафедри фінансів і кредиту Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.